

SIMAP

DOMSTOLENS DOM

3. oktober 2000 *

I sag C-303/98,

angående en anmodning, som Tribunal Superior de Justicia de la Comunidad Valenciana (Spanien) i medfør af EF-traktatens artikel 177 (nu artikel 234 EF) har indgivet til Domstolen for i den for nævnte ret verserende sag,

Sindicato de Médicos de Asistencia Pública (Simap)

mod

Conselleria de Sanidad y Consumo de la Generalidad Valenciana,

at opnå en præjudiciel afgørelse vedrørende fortolkningen af Rådets direktiv 89/391/EØF af 12. juni 1989 om iværksættelse af foranstaltninger til forbedring af arbejdstagernes sikkerhed og sundhed under arbejdet (EFT L 183, s. 1) og af Rådets direktiv 93/104/EF af 23. november 1993 om visse aspekter i forbindelse med tilrettelæggelse af arbejdstiden (EFT L 307, s. 18),

har

* Processprog: spansk.

DOMSTOLEN

sammensat af præsidenten, G.C. Rodríguez Iglesias, afdelingsformændene J.C. Moitinho de Almeida (refererende dommer), D.A.O. Edward, L. Sevón og R. Schintgen samt dommerne P.J.G. Kapteyn, C. Gulmann, J.-P. Puissochet, P. Jann, H. Ragnemalm og M. Wathelet,

generaladvokat: A. Saggio

justitssekretær: ekspeditionssekretær D. Louterman-Hubeau,

efter at der er indgivet skriftlige indlæg af:

- Sindicato de Médicos de Asistencia Pública (Simap) ved advokat D. Rivera Auñón

- Conselleria de Sanidad y Consumo de la Generalidad Valenciana ved jurist J. Pla Gimeno, Juridisk Tjeneste, Generalidad Valenciana, som befuldmægtiget

- den spanske regering ved statens advokat, M. López-Monís Gallego, som befuldmægtiget

- den finske regering ved juridisk konsulent T. Pynnä, som befuldmægtiget

- Det Forenede Kongeriges regering ved Assistant Treasury Solicitor J.E. Collins, som befuldmægtiget, bistået af barrister D. Anderson

— Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber ved juridisk konsulent D. Gouloussis og I. Martínez del Peral, Kommissionens Juridiske Tjeneste, som befuldmægtigede,

på grundlag af retsmøderapporten,

efter at der i retsmødet den 28. september 1999 er afgivet mundtlige indlæg af Sindicato de Médicos de Asistencia Pública (Simap) ved advokat D. Rivera Auñón, af Conselleria de Sanidad y Consumo de la Generalidad Valenciana ved J. Pla Gimeno, af den spanske regering ved statens advokat, N. Díaz Abad, som befuldmægtiget, af den finske regering ved T. Pynnä, og af Kommissionen ved D. Gouloussis og I. Martínez del Peral,

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse den 16. december 1999,

afsagt følgende

Dom

- 1 Ved kendelse af 10. juli 1998, indgået til Domstolen den 3. august 1998, har Tribunal Superior de Justicia de la Comunidad Valenciana i medfør af EF-traktatens artikel 177 (nu artikel 234 EF) stillet fem præjudicielle spørgsmål vedrørende fortolkningen af Rådets direktiv 89/391/EØF af 12. juni 1989 om iværksættelse af foranstaltninger til forbedring af arbejdstagernes sikkerhed og

sundhed under arbejdet (EFT L 183, s. 1, herefter »grunddirektivet«) og af Rådets direktiv 93/104/EF af 23. november 1993 om visse aspekter i forbindelse med tilrettelæggelse af arbejdstiden (EFT L 307, s. 18).

- 2 Disse spørgsmål er blevet rejst under en sag, der verserer mellem Sindicato de Médicos de Asistencia Pública de la Comunidad Valenciana (fagforening for offentligt ansatte læger i regionen Valencia, herefter »Simap«) og Conselleria de Sanidad y Consumo de la Generalidad Valenciana (Sundheds- og Forbrugerstyrelsen for regionen Valencia), hvorunder sidstnævnte er blevet sagsøgt af Simap i en kollektiv arbejdskonflikt, der vedrører det lægelige personale, som arbejder på skadestuer i sundhedscentre i den nævnte region.

De relevante retsregler

Fællesskabsbestemmelserne

Grunddirektivet

- 3 Grunddirektivet er rammedirektivet på dette område. Det fastlægger de almindelige principper, der senere er blevet nærmere udformet ved en række særlige direktiver, heriblandt direktiv 93/104.

4 Artikel 2 i grunddirektivet fastlægger dettes anvendelsesområde som følger:

»1. Dette direktiv finder anvendelse på alle former for private og offentlige aktiviteter (industri, landbrug, handel, administration, tjenesteydelser, undervisning, kulturel virksomhed, fritidsbeskæftigelse osv.).

2. Dette direktiv finder ikke anvendelse, når særlige forhold i tilknytning til visse specifikke aktiviteter i den offentlige tjeneste, f.eks. i de væbnede styrker eller inden for politiet, eller til visse specifikke aktiviteter i civilbeskyttelsestjenesterne på afgørende vis taler imod dets anvendelse.

I så fald skal det påses, at arbejdstagernes sikkerhed og sundhed sikres i videst muligt omfang i overensstemmelse med målsætningerne i dette direktiv.«

Direktiv 93/104

5 Direktiv 93/104 har til formål at forbedre arbejdstagernes sikkerhed og sundhed under arbejdet. Direktivet er vedtaget med hjemmel i EF-traktatens artikel 118 A (EF-traktatens artikel 117-120 er blevet erstattet af artikel 136 EF-143 EF).

- 6 De to første artikler i direktiv 93/104 definerer dets formål og anvendelsesområde samt rækkevidden og betydningen af de anvendte begreber.

- 7 Direktivets artikel 1, der har overskriften »Formål og anvendelsesområde«, bestemmer:

»1. Dette direktiv indeholder minimumsforskrifter for sikkerhed og sundhed i forbindelse med tilrettelæggelse af arbejdstiden.

2. Dette direktiv finder anvendelse på:

- a) de minimale daglige hvileperioder, ugentlige hvileperioder og årlige ferier, på pauser og på den maksimale ugentlige arbejdstid, samt på

- b) visse aspekter i forbindelse med natarbejde, skifteholdsarbejde og arbejdsrytme.

3. Dette direktiv finder anvendelse på alle former for private og offentlige aktiviteter som defineret i artikel 2 i direktiv 89/391/EØF, jf. dog artikel 17 i nærværende direktiv med undtagelse af vej-, luft-, sø- og jernbanetransport,

sejlads ad indre vandveje, havfiskeri, andre aktiviteter på havet samt aktiviteter, der udøves af læger under uddannelse.

4. Bestemmelserne i direktiv 89/391/EØF finder i fuld udstrækning anvendelse på de forhold, der er nævnt i stk. 2, med forbehold af strengere og/eller mere specifikke bestemmelser i nærværende direktiv.«

8 Under overskriften »Definitioner« bestemmer artikel 2 i samme direktiv:

»I dette direktiv forstås ved:

- 1) *arbejdstid*: det tidsrum, hvori arbejdstageren er på arbejde og står til arbejdsgiverens rådighed under udførelsen af sin beskæftigelse eller sine opgaver i overensstemmelse med national lovgivning og/eller praksis
- 2) *hvileperiode*: det tidsrum, der ikke er arbejdstid
- 3) *natperiode*: et tidsrum på mindst syv timer, der er fastsat ved national lovgivning, og som under alle omstændigheder omfatter tidsrummet mellem kl. 00.00 og kl. 05.00

4) *natarbejder*:

a) dels en arbejdstager, der normalt udfører mindst tre timer af sin daglige arbejdstid i natperioden

b) dels en arbejdstager, der forventes at udføre en vis del af sin årlige arbejdstid i natperioden, idet denne del efter den pågældende medlemsstats valg fastsættes:

i) ved national lovgivning efter høring af arbejdsmarkedets parter, eller

ii) ved nationale eller regionale kollektive overenskomster eller aftaler mellem arbejdsmarkedets parter

5) *skifteholdsarbejde*: enhver form for tilrettelæggelse af holdarbejde, som består i, at arbejdstagerne afløser hinanden på de samme arbejdspladser efter en bestemt tidsplan, herunder på skift, og som kan være kontinuerligt eller

diskontinuerligt, hvilket kræver, at arbejdstagerne arbejder på forskellige tidspunkter over en given periode af dage eller uger

6) *skifteholdsarbejder*: arbejdstager, som deltager i skifteholdsarbejde.«

- 9 Direktiv 93/104 fastsætter en række bestemmelser om maksimal ugentlig arbejdstid, daglige og ugentlige minimumshvileperioder, årlig ferie såvel som arbejdstiden i forbindelse med natarbejde og skifteholdsarbejde.

10 Vedrørende den maksimale ugentlige arbejdstid bestemmer artikel 6 i direktiv 93/104:

»Medlemsstaterne træffer de nødvendige foranstaltninger for, at det, henset til kravene om at beskytte arbejdstagernes sikkerhed og sundhed, sikres:

- 1) at den ugentlige arbejdstid begrænses ved love eller administrative bestemmelser eller ved kollektive overenskomster eller aftaler mellem arbejdsmarkedets parter
- 2) at den gennemsnitlige arbejdstid i løbet af en syvdagesperiode ikke overstiger 48 timer, inklusive overarbejde.«

11 Vedrørende varigheden af natarbejde bestemmer artikel 8 i direktiv 93/104:

»Medlemsstaterne træffer de nødvendige foranstaltninger for at sikre:

- 1) at den normale arbejdstid for natarbejde i gennemsnit ikke overstiger otte timer pr. periode på 24 timer

- 2) at natarbejdere ved særlig risikofyldt beskæftigelse eller beskæftigelse, der indebærer en betydeligt fysisk eller psykisk belastning, ikke arbejder mere end otte timer i løbet af en periode på 24 timer, i hvilken de udfører natarbejde.

For så vidt angår dette punkt defineres særlig risikofyldt beskæftigelse eller beskæftigelse, der indebærer en betydelig fysisk eller psykisk belastning, i den nationale lovgivning og/eller praksis eller ved kollektive overenskomster eller aftaler mellem arbejdsmarkedets parter under hensyn til de følgevirkninger og risici, der er forbundet med natarbejde.«

12 Artikel 15 i direktiv 93/104 bestemmer:

»Dette direktiv berører ikke medlemsstaternes adgang til at anvende eller indføre love og administrative bestemmelser, der er gunstigere med hensyn til beskyttelse af arbejdstagernes sikkerhed og sundhed, eller til at fremme eller tillade anvendelse af kollektive overenskomster eller aftaler mellem arbejdsmarkedets parter, der er gunstigere med hensyn til beskyttelse af arbejdstagernes sikkerhed og sundhed.«

- 13 Artikel 16 i direktiv 93/104 fastsætter de referenceperioder, der skal tages i betragtning ved anvendelsen af de bestemmelser, der er nævnt i præmis 9-12 i nærværende dom. Den lyder således:

»Medlemsstaterne kan fastsætte følgende:

- 1) for gennemførelsen af artikel 5 (ugentlig hviletid): en referenceperiode på ikke over 14 dage
- 2) for gennemførelsen af artikel 6 (maksimal ugentlig arbejdstid): en referenceperiode på ikke over fire måneder.

Perioder med årlig betalt ferie i henhold til artikel 7 og perioder med sygeorlov medtages ikke i eller er neutrale i forhold til beregningen af gennemsnittet

- 3) for gennemførelsen af artikel 8 (natarbejdets varighed) fastsættes der en referenceperiode efter høring af arbejdsmarkedets parter eller ved nationale eller regionale kollektive overenskomster eller aftaler mellem arbejdsmarkedets parter.

Hvis den i artikel 5 fastsatte minimumshvileperiode på 24 timer falder i denne referenceperiode, lades den ude af betragtning ved beregning af gennemsnittet.«

- 14 Direktiv 93/104 indeholder endvidere — under nærmere betingelser — en række undtagelser fra direktivets grundregler under hensyn til de særlige træk ved visse former for arbejde. Det bestemmes herom i artikel 17:

»1. Under overholdelse af de generelle principper for beskyttelse af arbejdstagernes sikkerhed og sundhed kan medlemsstaterne fravige artikel 3, 4, 5, 6, 8 og 16, når arbejdstidens længde som følge af særlige træk ved det udførte arbejde ikke måles og/eller fastsættes på forhånd, eller når arbejdstagerne selv kan fastsætte den, bl.a. når der er tale om:

a) personale med ledelsesfunktioner eller andet personale, der har beføjelse til at træffe selvstændige beslutninger

b) arbejdende familiemedlemmer; eller

c) arbejdstagere, hvis arbejde knytter sig til kirkers og trossamfunds religiøse handlinger.

2. Følgende artikler kan fraviges ved love eller administrative bestemmelser eller ved kollektive overenskomster eller aftaler mellem arbejdsmarkedets parter, forudsat at der ydes de pågældende arbejdstagere tilsvarende kompenserende

hvileperioder, eller — i usædvanlige tilfælde, hvor det af objektive grunde ikke er muligt at yde sådanne tilsvarende kompenserende hvileperioder — på betingelse af, at der ydes de pågældende arbejdstagere en passende beskyttelse:

2.1. artikel 3, 4, 5, 8 og 16:

- a) for aktiviteter, der er kendetegnet ved afstand mellem arbejdstagerens arbejdssted og bopæl eller ved afstand mellem arbejdstagerens forskellige arbejdssteder

- b) for vagt-, overvågnings- og døgnvagtaktiviteter, der er kendetegnet ved nødvendigheden af at beskytte goder og personer, f.eks. når der er tale om vagter, portnere eller vagtselskaber

- c) for aktiviteter, der er kendetegnet ved nødvendigheden af at sikre kontinuerlige ydelser eller vedvarende produktion, f.eks. når der er tale om:
  - i) modtagelse, behandling og/eller pleje på hospitaler eller lignende institutioner, døgninstitutioner og plejehjem samt fængsler

...

3. Artikel 3, 4, 5, 8 og 16 kan fraviges ved kollektive overenskomster eller aftaler mellem arbejdsmarkedets parter på nationalt eller regionalt niveau, eller i overensstemmelse med regler, som disse parter har fastsat, ved kollektive overenskomster eller aftaler mellem arbejdsmarkedets parter på et lavere niveau.

...

4. Muligheden for at fravige artikel 16, nr. 2, som fastsat i stk. 2, nr. 2.1 og 2.2, og stk. 3 i nærværende artikel, må ikke medføre, at referenceperioden overstiger seks måneder.

Medlemsstaterne skal dog under overholdelse af almindelige principper for beskyttelse af arbejdstagernes sikkerhed og sundhed have mulighed for at tillade, at der af objektive og tekniske grunde samt af hensyn til arbejdets tilrettelæggelse, ved kollektive overenskomster eller aftaler mellem arbejdsmarkedets parter fastsættes referenceperioder, som under ingen omstændigheder må overstige tolv måneder.

...«

15 Artikel 18 i direktiv 93/104 bestemmer:

- »1. a) Medlemsstaterne sætter de nødvendige love og administrative bestemmelser i kraft for at efterkomme dette direktiv senest den 23. november 1996, eller sikrer sig senest på denne dato, at arbejdsmarkedets parter ved aftale iværksætter de nødvendige bestemmelser, idet medlemsstaterne skal

træffe alle nødvendige foranstaltninger for til enhver tid at kunne garantere de ved dette direktiv krævede resultater.

b) i) En medlemsstat kan imidlertid undlade at anvende artikel 6 under overholdelse af de almindelige principper for beskyttelse af arbejdstagernes sikkerhed og sundhed og forudsat, at den ved nødvendige foranstaltninger, som er truffet med henblik herpå, sikrer:

- at ingen arbejdsgiver kræver, at en arbejdstager præsterer mere end 48 timers arbejde i løbet af en syvdagesperiode, beregnet som gennemsnit i den referenceperiode, der er omhandlet i artikel 16, nr. 2, medmindre arbejdstageren har samtykket i at udføre et sådant arbejde

- at det ikke lægges arbejdstageren til last, at vedkommende ikke er indstillet på at give sit samtykke til at udføre et sådant arbejde

- at arbejdsgiveren fører ajourførte registre over de arbejdstagere, der udfører et sådant arbejde

- at registrene stilles til rådighed for de kompetente myndigheder, som af sikkerheds og/eller sundhedsmæssige årsager kan forbyde eller begrænse arbejdstagernes mulighed for at overskride den maksimale ugentlige arbejdstid

- at arbejdsgiveren efter anmodning fra de kompetente myndigheder giver disse oplysninger om de aftaler, der er indgået med arbejdstagerne om udførelse af et arbejde, hvorved de overskrider en arbejdstid på 48 timer i løbet af en syvdagesperiode, beregnet som gennemsnit i den referenceperiode, der er omhandlet i artikel 16, nr. 2.

...«

Nationale bestemmelser

- ¹⁶ Artikel 6 i kongeligt dekret nr. 137/84 af 11. januar 1984 (BOE nr. 27 af 1.2.1984, s. 2627), der har overskriften »Arbejdstid«, bestemmer:

»1. Arbejdstiden for personale, der gør tjeneste på skadestuer, er 40 timer om ugen, heri ikke medregnet tjeneste, der kan påhvile dette personale som følge af deltagelse i vagter, hvorved det påhviler dette personale at efterkomme anmodninger om bistand i hjemmet og behandling af akut karakter, således som det bestemmes i retsreglerne om læger og bistandspersonale, der arbejder inden for den sociale sikring, og i gennemførelsesbestemmelserne hertil ...

2. I landområderne ydes behandlingen om morgenen og om eftermiddagen i sundhedscentret, under konsultation i centret eller i hjemmet, såvel med hensyn til almindelig behandling som akut behandling.

Medarbejderne indplaceres i enheder, der efter en turnusordning varetager akutte behandlinger, og disse ydelser varetages centralt på sundhedscentret alle ugens dage.«

- 17 Ved afgørelse af 20. november 1992, der er offentliggjort som bilag til Resolución del 15 de enero de 1993 (BOE af 2.2.1993, s. 2864), godkendte regeringen den aftale, der var indgået den 3. juli 1992 mellem statens sundhedsmyndigheder og de mest repræsentative faglige organisationer inden for den primære sundhedspleje i Spanien. Bilaget til denne afgørelse, der omhandler aftaler vedrørende den primære behandling, bestemmer i afsnit »B) Vagter«:

»... Generelt fastsættes det maksimale antal vagttimer til 425 timer om året. For skadestuer, der er placeret i landområderne, og hvor vagttjenesten nødvendigvis overskrider de 425 timer om året, der er fastsat generelt, fastsættes et maksimum på 850 timer om året, idet målet er gradvist at nedbringe antallet af vagttimer ...«

- 18 Vedrørende regionen Valencia blev der den 7. maj 1993 ligeledes indgået en aftale mellem de mest repræsentative fagforeninger og regionens myndigheder, hvis bestemmelser svarer til dem, der er gengivet i den foregående præmis. Aftalen bestemmer bl.a.:

»... Den maksimale varighed af de vagter, der varetages af personalet, fastsættes til 425 timer om året. For skadestuer i landområderne, hvor vagterne nødvendigvis overstiger de generelt fastsatte 425 timer om året, er der — idet målet er gradvist at nedbringe antallet af vagttimer — enighed om at fastsætte et loft på 850 timer om året som den maksimale varighed og med henblik herpå at ansætte flere læger og 'Asistentes técnicos sanitarios' (ATS), hvorved de i budgettet fastsatte grænser dog skal overholdes...«

- 19 En bekendtgørelse om skadestuers opbygning og funktion i regionen Valencia (herefter »bekendtgørelsen«) blev vedtaget ved beslutning af 20. november 1991 fra Conselleria de Sanidad y Consumo de la Generalidad Valenciana. Artikel 17, stk. 3, i denne bekendtgørelse gentager artikel 6 i det kongelige dekret nr. 137/84.
- 20 Ved dom af 15. december 1993 annullerede Afdelingen for Forvaltningssager ved Tribunal Superior de Justicia de la Comunidad Valenciana beslutningen om godkendelse af bekendtgørelsen.
- 21 Kongeligt dekret nr. 1561/95 om arbejdstiden inden for særlige arbejdsområder (BOE nr. 230 af 26.9.1995, s. 28606) blev vedtaget den 21. september 1995. Dets anvendelsesområde omfatter alene almindelige privatretlige arbejdsforhold, og det indeholder ingen bestemmelser vedrørende sundhedssektoren.

Hovedsagen og de præjudicielle spørgsmål

- 22 Simap har i forbindelse med en kollektiv arbejdskonflikt anlagt sag mod Conselleria de Sanidad y Consumo de la Generalidad Valenciana med påstand om, at det fastslås, at alle de læger, der gør tjeneste på skadestuer i regionen Valencia, har krav på,

— at artikel 17, stk. 3, i bekendtgørelsen fortolkes i overensstemmelse med artikel 6, 8, 15 og 17 i direktiv 93/104

- at deres arbejdstid ikke overstiger 40 timer, inklusive overarbejdstimer, for hver periode på syv dage (beregnet over et tidsrum på fire måneder), og at arbejdstiden ved natarbejde ikke overstiger otte timer for hver periode på 24 timer, eller — i tilfælde af overskridelse — at der tildeles dem tilsvarende kompenserende hvileperioder

- subsidiært at deres arbejdstid ikke overstiger 48 timer, inklusive overarbejdstimer, for hver periode på syv dage (beregnet over et tidsrum på fire måneder), og at arbejdstiden ved natarbejde ikke overstiger otte timer for hver periode på 24 timer, eller — i tilfælde af overskridelse — at der tildeles dem tilsvarende kompenserende hvileperioder

- at der tilkendes dem status som nat- eller skifteholdsarbejdere, og at der følgelig, inden de påbegynder denne form for arbejde og med regelmæssige mellemrum derefter, indføres de særlige beskyttelsesforanstaltninger, der foreskrives i artikel 9-13 i direktiv 93/104.

23 Ifølge den nationale ret hviler søgsmålet på et anbringende om, at det i medfør af bekendtgørelsens artikel 17, stk. 3, som gentager artikel 6 i kongeligt dekret nr. 137/84, påhviler de læger, der gør tjeneste på skadestuer, at arbejde uden tidsbegrænsning, og uden at arbejdets varighed er begrænset pr. dag, uge, måned eller år; endvidere efterfølges den almindelige arbejdstid af vagttjenesten, og denne af en almindelig arbejdsdag den følgende dag, hvilket sker efter en arbejdsplan, der tilrettelægges af Conselleria de Sanidad y Consumo de la Generalidad Valenciana ud fra ensidigt fastsatte krav. Simap har endvidere anført, at »en læge i en primær behandlingsenhed faktisk har en uafbrudt arbejdstid på 31 timer, uden hvile om natten, så ofte som det kræves efter den ugentlige eller månedlige arbejdsplan, i nogle tilfælde med tjeneste hver anden dag; han skal herunder selv sørge for sin forplejning og skaffe transport i

forbindelse med besøg i hjemmet om natten, når der ikke er offentlig transport, hvorved han færdes alene og uden nogen særlig form for sikkerhed«.

- 24 Den nationale ret anfører, at lægerne på skadestuer i Puerto de Sagunto og de Burjassot har en arbejdstid fra kl. 8-15, hvortil der hver ellefte dag kommer en vagttjeneste, der varer fra arbejdstidens afslutning indtil kl. 8 om morgenen den følgende dag, med forbehold for særlige uforudsete situationer såsom f.eks. afløsning af syge kolleger. Den ugentlige arbejdstid for de pågældende læger er 40 timer, hvortil der i givet fald kommer vagttjeneste, der — således om deres arbejdsregler og de gældende interne bestemmelser fortolkes i national praksis — udgør en del af den almindelige arbejdstid.
- 25 Den nationale ret har endvidere anført, at i henhold til den nationale praksis vedrørende de læger, hvis forhold til myndighederne er reguleret ved offentlige forskrifter, er vagttjenestetiden en særlig arbejdstid, der ikke betragtes som overarbejdstimer, og som aflønnes med et fast beløb, uden hensyn til, hvor meget arbejde der faktisk er udført.
- 26 Såfremt vagt- eller rådighedstjenesten finder sted efter den ordning, hvorefter lægen skal kunne tilkaldes, skal kun den tid, hvor der faktisk er arbejdet, medregnes med henblik på den maksimale arbejdstid. Ifølge den nationale ret kan vagttjeneste i sundhedsinstitutionerne aldrig betragtes som overarbejdstimer; disse betragtes som en forlængelse af den sædvanlige arbejdstid med den samme arbejdsbyrde, hvorimod vagttjeneste udføres under omstændigheder, der er forskellige fra dem, hvorunder arbejdet udføres inden for den almindelige arbejdstid.
- 27 Den nationale ret har endvidere anført, at direktiv 93/104 ikke er blevet behørigt gennemført i spansk ret. Således er kun kongeligt dekret nr. 1561/95 blevet

vedtaget, og dettes anvendelsesområde er begrænset til de almindelige privatretlige arbejdsforhold, hvorimod dekretet ikke indeholder nogen bestemmelser vedrørende sundhedssektoren.

- 28 Tribunal Superior de Justicia de la Comunidad Valenciana har på denne baggrund besluttet at udsætte sagen og forelægge Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:

»1) Spørgsmål vedrørende direktivets generelle anvendelighed.

a) Under henvisning til ordlyden af artikel 118 A i traktaten om Det Europæiske Fællesskab og til den omstændighed, at bestemmelsen i direktivets artikel 1, stk. 3, omhandler alle former for private og offentlige aktiviteter som defineret i artikel 2 i direktiv 89/391/EØF, hvori det fastslås, at direktivet ikke finder anvendelse, 'når særlige forhold i tilknytning til visse specifikke aktiviteter i den offentlige tjeneste ... på afgørende vis taler imod dets anvendelse...', spørges, om den virksomhed, der udøves af lægerne på skadestuer, som er berørt af konflikten, er omfattet af den nævnte undtagelse?

b) Artikel 1, stk. 3, i det påberåbte direktiv henviser endvidere til direktivets artikel 17 med udtrykket 'jf. dog'. Selv om der som anført ovenfor ikke findes harmoniseringsforskrifter på statsligt eller autonomt regionalt niveau spørges, om denne manglende regulering skal forstås som en undtagelse til bestemmelserne i artikel 3, 4, 5, 6, 8 og 16, når arbejdstiden på grund af de særlige træk ved det udførte arbejde ikke har en gennemsnitlig og/eller på forhånd fastlagt længde?

- c) Idet direktivet ifølge artikel 1, stk. 3, in fine, ikke finder anvendelse på 'aktiviteter, der udøves af læger under uddannelse', spørges om det modsætningsvis skal antages, at aktiviteter, der udøves af andre læger, er omfattet af direktivet?
- d) Har henvisningen til, at bestemmelserne i direktiv 89/391/EØF 'i fuld udstrækning' finder anvendelse på de forhold, der er nævnt i stk. 2, en særlig betydning for så vidt angår spørgsmålet om påberåbelse og anvendelse af direktivet?

2) Spørgsmål vedrørende arbejdstiden.

- a) Direktivets artikel 2, nr. 1, definerer arbejdstid som 'det tidsrum, hvori arbejdstageren er på arbejde og står til arbejdsgiverens rådighed under udførelsen af sin beskæftigelse eller sine opgaver i overensstemmelse med national lovgivning og/eller praksis'. Under hensyn til den nationale praksis, der er omtalt i nærværende kendelses afsnit om de faktiske omstændigheder, præmis 8, og i betragtning af, at der ikke findes harmoniseringsforskrifter, spørges, hvorvidt man fortsat må anvende den nationale praksis, hvorefter de 40 ugentlige arbejdstimer ikke omfatter den tid, der er anvendt til vagttjeneste, eller om der skal foretages en analog anvendelse af de almindelige og særlige bestemmelser om arbejdstiden i den spanske lovgivning vedrørende privatretlige arbejdsforhold?
- b) Såfremt de berørte læger udfører vagttjeneste i form af tilkaldeordningen og ikke i form af fysisk tilstedeværelse i centret, spørges, om hele denne tid skal betragtes som arbejdstid i ovennævnte forstand eller kun den tid, der faktisk er anvendt til udførelsen af den aktivitet, som de i givet fald måtte være tilkaldt til, jf. den nationale praksis, der er omtalt i præmis 8 i afsnittet om de faktiske omstændigheder?

- c) Såfremt de berørte læger udfører vagttjeneste i form af ordningen med fysisk tilstedeværelse i centret, spørges, om hele denne tid skal betragtes som almindelig arbejdstid eller som særlig arbejdstid i henhold til den nationale praksis, der er omtalt i præmis 8 i afsnittet om de faktiske omstændigheder?

3) Vedrørende den gennemsnitlige arbejdstid.

- a) Skal den arbejdstid, der anvendes til vagttjeneste, medregnes med henblik på fastsættelsen af den gennemsnitlige arbejdstid i løbet af en syvdagesperiode i henhold til bestemmelsen i direktivets artikel 6, nr. 2?
- b) Skal de timer, der er anvendt til vagttjeneste, betragtes som overarbejdstimer?
- c) Kan referenceperioden i direktivets artikel 16, nr. 2, anses for anvendelig, selv om der ikke findes harmoniseringsforskrifter, og finder i så fald de undtagelser fra denne bestemmelse, der er fastsat i artikel 17, stk. 2 og 3, jf. stk. 4, anvendelse?
- d) Under henvisning til muligheden for at undlade at anvende direktivets artikel 6 med hjemmel i direktivets artikel 18, stk. 1, litra b), og selv om der ikke foreligger harmoniseringsforskrifter, spørges, om direktivets artikel 6 kan anses for uanvendelig, såfremt der er indhentet samtykke fra arbejdstageren til at udføre det nævnte arbejde? Kan et samtykke, som fagforeningerne har givet som parter i en aftale eller kollektiv overenskomst, ligestilles med et samtykke fra arbejdstageren vedrørende dette punkt?

4) Vedrørende arbejdets karakter af natarbejde.

- a) I betragtning af, at den normale arbejdstid ikke ligger om natten, men kun en del af den vagttjeneste, som det periodisk kan påhvile nogle af de berørte læger at varetage, udføres om natten, og der ikke foreligger harmoniseringsforskrifter, spørges, om disse læger er natarbejdere efter bestemmelsen i direktivets artikel 2, nr. 4, litra b)?
- b) Er det ved udøvelsen af det valg, der hjemles i direktivets artikel 2, nr. 4, litra b), nr. i), muligt at anvende den nationale lovgivning om natarbejde, der udøves af arbejdstagere i et privatretligt arbejdsforhold, på de berørte læger, der er omfattet af et offentligretligt arbejdsforhold?
- c) Omfatter den 'normale' arbejdstid, som nævnes i direktivets artikel 8, nr. 1, også vagttjeneste i henhold til ordningen, hvorefter lægen skal kunne tilkaldes, eller i henhold til ordningen, hvorefter han skal være til stede?

5) Vedrørende skifteholdsarbejde og skifteholdsarbejdere.

Idet det lægges til grund, at arbejdet kun udføres på skift for så vidt angår vagttjenesten, og der ikke foreligger harmoniseringsforskrifter, spørges, om de berørte lægers arbejde kan anses for skifteholdsarbejde, og om de skal betragtes som skifteholdsarbejdere efter definitionen i direktivets artikel 2, nr. 5 og 6?«

De præjudicielle spørgsmål

Anvendelsesområdet for direktiv 93/104 [spørgsmål 1a), 1c) og 1d)]

- 29 Med spørgsmål 1a), 1c) og 1d) spørger den nationale ret nærmere bestemt, om det arbejde, der udføres af lægerne på skadestuer, er omfattet af anvendelsesområdet for grunddirektivet og direktiv 93/104.
- 30 Det bemærkes, at artikel 1, stk. 3, i direktiv 93/104 fastlægger direktivets anvendelsesområde dels ved en udtrykkelig henvisning til grunddirektivets artikel 2, dels ved fastsættelse af en række undtagelser for visse særlige aktiviteter.
- 31 Ved afgørelsen af, om en aktivitet som den, der udøves af lægerne på skadestuer, er omfattet af anvendelsesområdet for direktiv 93/104, må det følgelig først undersøges, om denne aktivitet er omfattet af anvendelsesområdet for grunddirektivet.
- 32 Ifølge artikel 2, stk. 1, i grunddirektivet finder det anvendelse på alle former for private og offentlige aktiviteter, således på industri, landbrug, handel, administration, tjenesteydelser, undervisning, kulturel virksomhed og fritidsbeskæftigelse. Som det fremgår af stk. 2 i samme bestemmelse, finder grunddirektivet imidlertid ikke anvendelse, når særlige forhold i tilknytning til visse specifikke aktiviteter i den offentlige tjeneste, f.eks. i de væbnede styrker eller inden for politiet, eller til visse specifikke aktiviteter i civilbeskyttelsestjenesterne på afgørende vis taler imod dets anvendelse.

- 33 Da lægerne på skadestuer udøver deres virksomhed inden for sådanne rammer, at de hører til den offentlige sektor, skal det herefter undersøges, om denne virksomhed er omfattet af den i den foregående præmis nævnte undtagelse.
- 34 Det må for det første fastslås, at det fremgår af såvel grunddirektivets formål, nemlig at forbedre arbejdstagernes sikkerhed og sundhed under arbejdet, som af ordlyden af direktivets artikel 2, stk. 1, at dets anvendelsesområde skal fortolkes vidt.
- 35 Følgelig må undtagelserne fra grunddirektivets anvendelsesområde, herunder undtagelsen i artikel 2, stk. 2, fortolkes snævert.
- 36 Det skal for det andet bemærkes, at artikel 2, stk. 2, i grunddirektivet nævner visse specifikke aktiviteter i den offentlige tjeneste, hvis formål er at sikre den offentlige orden og sikkerhed, der er en uomgængeligt nødvendig forudsætning for et velordnet samfundsliv.
- 37 Det må fastslås, at det arbejde, der udføres af personalet på skadestuer, under normale forhold ikke kan sidestilles med sådanne aktiviteter.
- 38 Det må følgelig konstateres, at det arbejde, der udføres af personalet på skadestuer, er omfattet af anvendelsesområdet for grunddirektivet.
- 39 Det må herefter undersøges, om dette arbejde ikke er omfattet af en af undtagelserne i artikel 1, stk. 3, i direktiv 93/104.

- 40 Dette er ikke tilfældet. Ifølge denne bestemmelse er nemlig kun de aktiviteter, der udføres af læger under uddannelse, optaget blandt undtagelserne fra nævnte direktivs anvendelsesområde.
- 41 Herefter må spørgsmål 1a), 1c) og 1d) besvares således, at et arbejde som det, der udføres af lægerne på skadestuer, er omfattet af anvendelsesområdet for grunddirektivet og direktiv 93/104.

Spørgsmålet om anvendelse af artikel 17 i direktiv 93/104 [spørgsmål 1b)]

- 42 Med spørgsmål 1b) spørger den nationale ret nærmere bestemt, om den nationale ret, såfremt der ikke foreligger udtrykkelige gennemførelsesbestemmelser til direktiv 93/104, kan anvende sin nationale lovgivning, i det omfang denne under hensyn til karakteren af det arbejde, der udføres af lægerne på skadestuer, er omfattet af undtagelserne i nævnte direktivs artikel 17.
- 43 Det skal hertil bemærkes, at ifølge artikel 17 i direktiv 93/104 kan direktivets artikel 3, 4, 5, 6, 8 og 16 fraviges ved love eller administrative bestemmelser eller ved kollektive overenskomster eller aftaler mellem arbejdsmarkedets parter, når visse betingelser er opfyldt. For så vidt angår de undtagelser, der hjemles i artikel 17, stk. 1, kan alene love eller administrative bestemmelser anvendes.
- 44 Det følger af det anførte, at såfremt den nationale lovgivning, der finder anvendelse på en bestemt aktivitet, opfylder de i direktivets artikel 17 angivne betingelser, er denne lovgivning, selv om der ikke foreligger udtrykkelige gennemførelsesbestemmelser til direktiv 93/104, i overensstemmelse med direktivet, hvorfor intet er til hinder for, at de nationale retter anvender den.

- 45 Følgelig skal spørgsmål 1b) besvares med, at den nationale ret, såfremt der ikke foreligger udtrykkelige gennemførelsesbestemmelser til direktiv 93/104, kan anvende sin nationale lovgivning, i det omfang denne under hensyn til karakteren af det arbejde, der udføres af lægerne på skadestuer, opfylder betingelserne i nævnte direktivs artikel 17.

Begrebet arbejdstid [spørgsmål 2a), 2b) og 2c), spørgsmål 3a) og 3b) og spørgsmål 4c)]

- 46 Med spørgsmål 2a), 2b) og 2c), spørgsmål 3a) og 3b) og spørgsmål 4c), som skal behandles samlet, spørger den nationale ret nærmere bestemt, om den tid, hvorunder lægerne på skadestuer er på vagt — enten efter ordningen med fysisk tilstedeværelse i sundhedscentrene eller efter den såkaldte »tilkaldeordning« — skal betragtes som arbejdstid eller som overarbejde i direktiv 93/104's forstand.
- 47 Det bemærkes, at direktivet definerer begrebet arbejdstid som det tidsrum, hvor arbejdstageren er på arbejde og står til arbejdsgiverens rådighed under udførelsen af sin beskæftigelse eller sine opgaver i overensstemmelse med national lovgivning og/eller praksis. Efter direktivets system skal dette begreb endvidere forstås som modsætning til hvileperiode, idet disse to begreber udelukker hinanden.
- 48 I hovedsagen foreligger de karakteristiske træk ved begrebet arbejdstid i forbindelse med de vagtperioder, der varetages af lægerne på skadestuer efter ordningen med fysisk tilstedeværelse på sundhedsinstitutionen. Det er ikke bestridt, at de to første betingelser er opfyldt under perioderne med vagt efter denne ordning. Endvidere bemærkes, at selv om det faktisk udførte arbejde varierer efter omstændighederne, må de pågældende lægers forpligtelse til at være til stede og til rådighed på arbejdsstederne med henblik på at levere deres faglige tjenesteydelser anses for at indgå i udførelsen af deres arbejde.

- 49 Denne fortolkning er i øvrigt i overensstemmelse med formålet med direktiv 93/104, som er at sikre arbejdstagernes sikkerhed og sundhed ved at sikre dem minimumshvileperioder og passende pauser (direktivets ottende betragtning). Som generaladvokaten har anført i punkt 35 i forslaget til afgørelse, må det fastslås, at såfremt en vagtperiode efter ordningen med fysisk tilstedeværelse ikke henregnes til begrebet arbejdstid, indebærer dette et alvorligt indgreb i det nævnte mål.
- 50 Som generaladvokaten ligeledes har anført i punkt 37 i forslaget til afgørelse, er forholdet et andet i den situation, hvor lægerne på skadestuer udfører vagterne efter den ordning, hvorefter de skal være til rådighed på tilkald, men ikke er pligtige til at være til stede i sundhedsinstitutionen. Selv om de er til rådighed for deres arbejdsgiver, for så vidt som de skal kunne kontaktes, kan lægerne i denne situation råde over deres tid med færre begrænsninger og bruge den i egen interesse. Under disse omstændigheder er det kun den tid, der bruges til faktisk at yde primære behandlingsydelser, der skal betragtes som arbejdstid i direktiv 93/104's forstand.
- 51 Vedrørende spørgsmålet om, hvorvidt vagttjenestetiden kan betragtes som overarbejde, bemærkes, at selv om direktiv 93/104 ikke definerer begrebet overarbejde, der kun er nævnt i artikel 6, som vedrører den maksimale ugentlige arbejdstid, indgår overarbejde dog i begrebet arbejdstid i dette direktivs forstand. Således gør det efter direktivet ingen forskel, om arbejdstiden ligger inden for eller uden for den normale arbejdstid.
- 52 Følgelig skal spørgsmål 2a), 2b) og 2c), spørgsmål 3a) og 3b) og spørgsmål 4c) besvares med, at den tid, hvorunder lægerne på skadestuer udfører vagt efter ordningen med fysisk tilstedeværelse i sundhedsinstitutionen, fuldt ud skal betragtes som arbejdstid og efter omstændighederne som overarbejde i direktiv 93/104's forstand. For så vidt angår ordningen med vagter, hvorunder de

pågældende læger er til rådighed på tilkald, skal kun den tid, der faktisk er brugt til at yde de primære behandlingsydelser, betragtes som arbejdstid.

Spørgsmålet, om arbejdet er natarbejde [spørgsmål 4a) og 4b)]

- 53 Med spørgsmål 4a) og 4b) spørger den nationale ret nærmere bestemt, om læger, som med regelmæssige mellemrum udfører vagttjeneste om natten, skal anses for natarbejdere i dette begrebs forstand i artikel 2, nr. 4, litra b), i direktiv 93/104, og om medlemsstaterne ved det valg, som ovennævnte bestemmelse overlader dem, kan anvende den nationale lovgivning, der gælder for privatretlige arbejdsforhold, på læger, der arbejder efter offentligretlige forskrifter.
- 54 Ifølge forelæggelseskendelsen arbejder lægerne på skadestuer i Puerto de Sagunto og de Burjassot fra kl. 8-15 og har derudover hver ellefte dag vagttjeneste, der varer fra den normale arbejdstids afslutning til kl. 8 om morgenen den følgende dag, medmindre der indtræder særlige uforudsete situationer, som f.eks. afløsning af syge kolleger. Arbejdstiden for de andre skadestuer i regionen Valencia fremgår ikke af sagen, men den nationale ret lægger til grund, at vagttjenesten for disses vedkommende udelukkende finder sted med regelmæssige mellemrum.
- 55 Det bemærkes, at ifølge artikel 2, nr. 4, litra a), i direktiv 93/104 forstås ved natarbejder »en arbejdstager, der normalt udfører mindst tre timer af sin daglige arbejdstid i natperioden«. Ifølge samme artikel 2, nr. 4, litra b), giver nævnte

direktiv endvidere de nationale lovgivere eller — efter den pågældende medlemsstats valg — arbejdsmarkedets parter på nationalt eller regionalt niveau mulighed for at anse andre arbejdstagere, der udfører en vis del af deres årlige arbejdstid i natperioden, for natarbejdere.

- 56 Da Kongeriget Spanien imidlertid ikke har truffet nogen foranstaltning i henhold til artikel 2, nr. 4, litra b), i direktiv 93/104 for så vidt angår de arbejdstagere, der er omfattet af et offentligretligt arbejdsforhold, kan lægerne på skadestuer, der udfører vagttjeneste med regelmæssige mellemrum om natten, ikke anses for natarbejdere alene i medfør af denne bestemmelse.
- 57 Spørgsmålet om, hvorvidt den nationale lovgivning om natarbejde for arbejdstagere, der er omfattet af privatretlige regler, kan finde anvendelse på lægerne på skadestuer, som arbejder efter offentligretlige forskrifter, ved det valg, der omhandles i artikel 2, nr. 4, litra b), nr. i), i nævnte direktiv, er et spørgsmål, som den nationale ret må afgøre efter national lovgivning.
- 58 Følgelig skal spørgsmål 4a) og 4b) besvares med, at lægerne på skadestuer, som med regelmæssige mellemrum udfører vagttjeneste om natten, ikke kan anses for natarbejdere alene i henhold til artikel 2, nr. 4, litra b), i direktiv 93/104. Spørgsmålet om, hvorvidt den nationale lovgivning om natarbejde for arbejdstagere, der er omfattet af privatretlige regler, kan finde anvendelse på lægerne på skadestuer, der arbejder efter offentligretlige forskrifter, er et spørgsmål, som det tilkommer den nationale ret at afgøre i overensstemmelse med national lovgivning.

Begreberne skifteholdsarbejde og skifteholdsarbejder (femte spørgsmål)

- 59 Med det femte spørgsmål spørger den nationale ret nærmere bestemt, om det arbejde, der udføres af lægerne på skadestuer under vagttjeneste, udgør skifteholdsarbejde, og om disse læger er skifteholdsarbejdere i dette begrebs forstand i artikel 2, nr. 5 og 6, i direktiv 93/104.
- 60 Det bemærkes herved, at lægerne på skadestuerne i Puerto de Sagunto og de Burjassot har en arbejdstid fra kl. 8-15 og derudover hver ellefte dag har vagttjeneste, der varer fra den normale arbejdstids afslutning til kl. 8 om morgenen den følgende dag, medmindre der indtræder særlige uforudsete situationer, og at den nationale ret for så vidt angår arbejdstiden for de andre skadestuer i regionen Valencia lægger til grund, at vagttjenesten udelukkende udføres med regelmæssige mellemrum.
- 61 Det bemærkes hertil, at såvel under vagttjeneste i henhold til ordningen, hvorefter lægerne på skadestuerne fysisk er til stede i sundhedsinstitutionerne, som når de faktiske udfører primære behandlingsydelser under vagter i henhold til ordningen, hvorved de er til rådighed på tilkald, opfylder arbejdstiden alle kravene til begrebet skifteholdsarbejde i artikel 2, nr. 5's forstand.
- 62 Lægerne på skadestuer er nemlig ansat i et arbejde, der er tilrettelagt således, at arbejdstagerne afløser hinanden på de samme arbejdspladser efter en bestemt tidsplan på skift, hvilket kræver, at de arbejder på forskellige tidspunkter over en given periode af dage eller uger.

- 63 Hvad særligt angår denne sidstnævnte betingelse bemærkes, at uanset vagterne udføres med regelmæssige mellemrum, skal de pågældende læger arbejde på forskellige tidspunkter over en given periode af dage eller uger.
- 64 Herefter skal det femte spørgsmål besvares med, at arbejdet, der udføres af læger på skadestuer under vagttjeneste, udgør skifteholdsarbejde, og at disse læger er skifteholdsarbejdere som omhandlet i artikel 2, nr. 5 og 6, i direktiv 93/104.

Spørgsmålet om anvendelsen af undtagelserne i artikel 17, stk. 2, 3 og 4, i direktiv 93/104 [spørgsmål 3c]

- 65 Med spørgsmål 3c) spørger den nationale ret nærmere bestemt, om det i en situation, hvor der ikke foreligger nationale bestemmelser, der gennemfører artikel 16, nr. 2, i direktiv 93/104 eller efter omstændighederne udtrykkeligt fastsætter en af undtagelserne i direktivets artikel 17, stk. 2, 3 og 4, er muligt at fortolke disse bestemmelser således, at de har direkte virkning.
- 66 Det bemærkes, at artikel 16, nr. 2, i nævnte direktiv giver medlemsstaterne mulighed for at fastsætte en referenceperiode på ikke over fire måneder for gennemførelsen af direktivets artikel 6, som vedrører den maksimale ugentlige arbejdstid.
- 67 Imidlertid bestemmes det i artikel 17, stk. 2, nr. 2.1, litra c), nr. i), i direktiv 93/104, at medlemsstaterne kan fravige artikel 16, nr. 2, for aktiviteter, der er

kendetegnet ved nødvendigheden af at sikre kontinuerlige ydelser eller vedvarende produktion, f.eks. når der er tale om modtagelse, behandling og/eller pleje på hospitaler eller lignende institutioner.

- 68 Selv om bestemmelserne i direktiv 93/104 giver medlemsstaterne en vis skønsmargen for så vidt angår den referenceperiode, der skal fastsættes med henblik på gennemførelsen af direktivets artikel 6, har dette forhold ingen indflydelse på spørgsmålet om, hvorvidt de bestemmelser i direktivet, der er omtvistet i hovedsagen, er ubetingede og præcise. En sådan skønsmargen udelukker nemlig ikke, at det kan afgøres, hvilke rettigheder der mindst bliver tale om (jf. i denne retning dom af 14.7.1994, sag C-91/92, Faccini Dori, Sml. I, s. 3325, præmis 17).
- 69 Det fremgår herved af artikel 17, stk. 4, i nævnte direktiv, at referenceperioden under ingen omstændigheder må overstige tolv måneder. Det er således muligt at afgøre, hvilken minimumsbeskyttelse der under alle omstændigheder skal gennemføres.
- 70 Følgelig skal spørgsmål 3c) besvares således, at i en situation, hvor der ikke foreligger nationale bestemmelser, der gennemfører artikel 16, nr. 2, i direktiv 93/104 eller efter omstændighederne udtrykkeligt fastsætter en af undtagelserne i direktivets artikel 17, stk. 2, 3 og 4, kan disse bestemmelser fortolkes således, at de har direkte virkning og følgelig giver borgerne et retligt krav på, at referenceperioden for gennemførelsen af den maksimale ugentlige arbejdstid ikke overstiger tolv måneder.

Spørgsmålet om anvendelsen af artikel 18, stk. 1, litra b), i direktiv 93/104 [spørgsmål 3d)]

- 71 Med spørgsmål 3d) spørger den nationale ret nærmere bestemt, om et samtykke, der er givet af fagforeningerne som parter i en kollektiv overenskomst eller aftale, kan sidestilles med et samtykke fra arbejdstageren selv i medfør af artikel 18, stk. 1, litra b), nr. i), første led, i direktiv 93/104.
- 72 Det bemærkes, at medlemsstaterne ifølge denne bestemmelse kan undlade at anvende nævnte direktivs artikel 6, der vedrører den maksimale ugentlige arbejdstid, under overholdelse af de almindelige principper for beskyttelse af arbejdstagernes sikkerhed og sundhed, såfremt arbejdstiden ikke overstiger 48 timers arbejde i løbet af en syvdagesperiode, beregnet som gennemsnit i den referenceperiode, der er omhandlet i artikel 16, nr. 2. Arbejdstageren kan dog samtykke i at udføre et arbejde af længere varighed.
- 73 Det fremgår klart af ordlyden af artikel 18, stk. 1, litra b), nr. i), første led, i direktiv 93/104, at der efter denne bestemmelse kræves et individuelt samtykke fra arbejdstageren. Hertil kommer, således som det med rette er anført af Det Forenede Kongeriges regering, at såfremt det havde været fællesskabslovgivers hensigt at gøre det muligt at erstatte arbejdstagerens samtykke med et samtykke fra en fagforening i en kollektiv overenskomst eller aftale, ville direktivets artikel 6 være blevet optaget på listen i direktivets artikel 17, stk. 3, over de artikler, som kan fraviges ved en kollektiv overenskomst eller aftale mellem arbejdsmarkedets parter.
- 74 Følgelig skal spørgsmål 3d) besvares således, at et samtykke, der er givet af fagforeningerne som parter i en kollektiv overenskomst eller aftale, ikke kan

sidestilles med et samtykke, der er givet af arbejdstageren selv i medfør af artikel 18, stk. 1, litra b), nr. i), første led, i direktiv 93/104.

Sagens omkostninger

- 75 De udgifter, der er afholdt af den spanske og den finske regering og af Det Forenede Kongeriges regering samt af Kommissionen, som har afgivet indlæg for Domstolen, kan ikke erstattes. Da sagens behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i den sag, der verserer for den nationale ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagens omkostninger.

På grundlag af disse præmisser

kender

DOMSTOLEN

vedrørende de spørgsmål, der er forelagt af Tribunal Superior de Justicia de la Comunidad Valenciana ved kendelse af 10. juli 1998, for ret:

- 1) Et arbejde som det, der udføres af lægerne på skadestuer, er omfattet af anvendelsesområdet for Rådets direktiv 89/391/EØF af 12. juni 1989 om iværksættelse af foranstaltninger til forbedring af arbejdstagernes sikkerhed

og sundhed under arbejdet og for Rådets direktiv 93/104/EF af 23. november 1993 om visse aspekter i forbindelse med tilrettelæggelse af arbejdstiden.

- 2) Såfremt der ikke foreligger udtrykkelige gennemførelsesbestemmelser til direktiv 93/104, kan den nationale ret anvende national lovgivning, i det omfang denne under hensyn til karakteren af det arbejde, der udføres af lægerne på skadestuer, opfylder de betingelser, der er fastsat i artikel 17 i nævnte direktiv.

- 3) Den tid, hvorunder lægerne på en skadestue udfører vagter efter ordningen med fysisk tilstedeværelse i sundhedsinstitutionen, skal fuldt ud betragtes som arbejdstid og efter omstændighederne som overarbejde i direktiv 93/104's forstand. For så vidt angår ordningen med vagter, hvorunder de pågældende læger er til rådighed på tilkald, skal kun den tid, der faktisk bruges til at yde de primære behandlingsydelser, betragtes som arbejdstid.

- 4) Lægerne på skadestuer, som med regelmæssige mellemrum udfører vagttjeneste om natten, kan ikke anses for natarbejdere alene i henhold til artikel 2, nr. 4, litra b), i direktiv 93/104. Spørgsmålet om, hvorvidt den nationale lovgivning om natarbejde for arbejdstagere, der er omfattet af privatretlige regler, kan finde anvendelse på lægerne på skadestuer, der arbejder efter offentligretlige forskrifter, er et spørgsmål, som det tilkommer den nationale ret at afgøre i overensstemmelse med national lovgivning.

- 5) Arbejdet, der udføres af lægerne på skadestuerne under vagttjeneste, udgør skifteholdsarbejde, og disse læger er skifteholdsarbejdere som omhandlet i artikel 2, nr. 5 og 6, i direktiv 93/104.

- 6) Såfremt der ikke foreligger nationale bestemmelser, der gennemfører artikel 16, nr. 2, i direktiv 93/104 eller efter omstændighederne udtrykkeligt fastsætter en af undtagelserne i direktivets artikel 17, stk. 2, 3 og 4, kan disse bestemmelser fortolkes således, at de har direkte virkning og følgelig giver borgerne et retligt krav på, at referenceperioden for gennemførelse af den maksimale ugentlige arbejdstid ikke overstiger tolv måneder.
- 7) Et samtykke, der er givet af fagforeningerne som parter i en kollektiv overenskomst eller aftale, kan ikke sidestilles med et samtykke, der er givet af arbejdstageren selv i medfør af artikel 18, stk. 1, litra b), nr. i), første led, i direktiv 93/104.

Rodríguez Iglesias	Moitinho de Almeida	Edward	
Sevón	Schintgen	Kapteyn	Gulmann
Puissochet	Jann	Ragnemalm	Wathelet

Afsagt i offentligt retsmøde i Luxembourg den 3. oktober 2000.

R. Grass
Justitssekretær

G.C. Rodríguez Iglesias
Præsident